

A Sziustól a Hubble-ködig

A február végi, március eleji égbolton délre tekintve néhány jellegzetes csillagkép hívja fel magára a figyelmet. Közülük kiemelkedik az Orion, melyet méltán nevezett Flammarión az "ég Kaliforniajának". Az Oriontól keletre ott ragyog a téli ég legfényesebb csillaga, a Szius, amelyet majd minden nép mítológiájában megtalálunk saját névvel. A honfoglaló ősmagyarok által "Sánta Katának" tisztelt közeli (9 fényévre fekvő) csillag alkalmas kiindulópont egy derült télvégi estén a távcső mellett eltöltendő párórás észleléshez. Haladjunk észak felé a rektaszcenzió 6–7. órája táján maradvá!

A Szius, amint azt a csillagászat iránt érdeklődők többsége jól tudja, kettőscsillag. A 8^m0 fényességű társ megpillantása azonban csak a 80-as évek elején lehetett reális célkitűzése az amatőr távcsövek tulajdonosainak. De akkor is csak a leképzési hibáktól abszolút mentes, legalább 20 cm apertúrájú távcsövek jöhettek szóba – jelenleg a társ még vagy két évtizedig a főcsillag sugárzónében a földi optikai távcsövek számára lényegében elérhetetlen. Kárpótlásul azonban közvetlenül a Szius mellett 8'–9'-cel D-re megkísérelhetjük a HL Cma törpe nóva észlelését (térkép: Meteor '82. 10.sz.), amely maximumban kb. 11^m0 fényességű. Elérhető a jobb minőségű 12–15 cm-es távcsövekkel is, de az észlelési kísérlet során legalább 150x-es nagyítást alkalmazunk, hogy a Szius a LM-n kívül kerüljön!

A kihívást kedvelő kettőscsillag észlelők számára a Sziustól kb. 4°-kal ÉK-re kínálkozik a Mű Cma (ST 997), amely ugyan 3"-es, de a társ itt is 8^m0-s, erősen eltérő a 4^m5-s főcsillagtól. Az ilyen jellegű kettősök észleléséhez természetesen jó (nyugodt) légkör és közepesnél nagyobb, legalább 200x-os nagyítás szükséges.

A Mű Cma által kijelölt irányban továbbhaladva érünk a Cma–Mon határához, ahol megkísérelhetjük a BU 328 Cma (07043–1113) hármascsillag felbonthatását. A pár 6^m0/7^m0-s, de igen kemény diónak tűnik 0^m6-re jelzett (1950-es katalógusadat) szögtávolságával. A 9^m0-s "C" társ 18"-re könnyen azonosítható kisebb távcső birtokában is.

A BU 328 Cma mellett Ny-ra kb. 45'–50'-re található az NGC 2327 DF Cma, amely reflexiós köd, benne egy 10^m0-s csillaggal, ami esetleg megkönnyíti azonosítását. Az objektum kétségtelenül a nehezebbek közé sorolható vizuálisan. A teljesség kedvéért megemlítjük a HU 112 Cma (06595–1114) kettőst, ami a ködtől alig 30'-re fekszik, viszont egészen pontosan azonos deklináción. A kettős igen nehéz, annak ellenére, hogy komponensei közel azonos fényességűek (7^m5–8^m0), de ezek szögtávolsága is 0^m6 tájéki.

Itt lépjük át a Monoceros határát, ahol számtalan érdekes nyílthalmaz és diffúz köd kínálkozik megfigyelésre, pl. az IC 2177 DF északi perifériáján az NGC 2335 NY-zal. A DF inkább az asztrofotósok csemegéje, viszont a halmaz már közepes távcsövekkel megfigyelhető. Ettől 2^o5-kal K-re egy nagyobb, fényes nyílthalmaz található: az NGC 2353 kb. 20'-es és egy 6^m0 fényes csillag határolja délről. Kis távcsövekkel, jobb binokulárokkal érdekes igazán.

A rektaszcenzió 7^h-ja mentén továbbhaladva É-ra ott az M 50 NY, melyről a Kreimer-féle Messier-albumban olvashatunk bővebben. Az ilyen méretű és

bőséges referenciákkal ellátott objektumokról nem érdemes rajzot készíteni, viszont vizuális benyomásunkat a halmaz tagjainak elrendeződéséről, színes csillagok látványáról stb., mégis rögzítsük: az észlelés mások számára csak így válik hasznosíthatóvá.

Haladjunk azonban tovább északra, illetve egy kissé ÉNy-ra, itt találhatóak a Monoceros legérdekesebb objektumai, az NGC 2244 NY és a társult DF ködök, a "Rozetta-köd" (NGC 2237-38-39), vagy az NGC 2261 DF, ismertebb nevén Hubble változó köde. Ezek felé haladva még megtaláljuk az NGC 2301 NY-t, amely kissé hasonló az NGC 457 Cas NY-hoz.

A "Rozetta-köd" nyílthalmaza, az NGC 2244, szinte bármilyen kis távcsővel tanulmányozható. A köd azonban igen komoly próba elé állítja a vizuális felderítésére vállalkozókat. Mint már többször, most is csak annyit jegyezniük meg - a pozitív észlelés reménye érdekében - hogy kizárólag pára és holdfénymentes kitűnő éjszakán kísérletezzünk! Akkor viszont ne sajnáljuk az időt az észlelésre. A "Rozetta" nagy felületű köd, valamivel több mint egy négyzetfoknyit fed le. Nyilvánvaló, hogy vizuálisan csak a legfényesebb részeit tudjuk elcsípni. Erre viszont jóformán egyenlő eséllyel pályázhatnak a 8-10 cm-es távcsővel rendelkezők (a nagy látómező miatt) a nagyobb műszerekkel. Sőt a nagyteljesítményű, legalább 20x60-as binokulárok is alkalmasak lehetnek - mondani sem kell - városon kívül. Pozitív észlelés esetén LM-vázlat készítését kérjük. Megéri!

Az NGC 2261 DF ködről már jelent meg hazai ismertetés, rajz. Itt mégis ajánljuk felkeresését, mivel egyértelműen városból is észlelhető. A finom, legyezőszerű szerkezet 15-20 cm-es távcsővel jól észrevehető. A köd DK-i peremén az R Mon (VA 6) évek óta a hazai változóészlelők egyik kedvelt célobjektuma. Észlelését itt is ajánlani tudjuk!

Az NGC 2261 DF felkeresése közben bizonyára rábukkanunk az ST 953 Mon kettősre, amely 7"-es, majdnem egyenlő pár, könnyű 5-6 cm-es távcsővel is! Ettől épp fél fokkal É-ra található az ST 954 Mon, ez 10"-es, de a társ 10^m,0-s. Azonos rektakörön maradván, s további 15'-et É-ra emelve a távcsövet már el is érkeztünk az NGC 2264 NY-hoz, ahol a 15 Mon (többescsillag, 4 taggal) mellett, ha van türelmünk, úgy "kihalászhadjuk" a D 11, ST 3117 (9^m/9,5, de 0,8) és az ST 3118 kettősöket is. Ezek valóban a halmazhoz tartozó kettőscsillagok.

A Monocerosban van még egy érdekes változó mély-ég objektum; az NGC 2346 Mon PL, melynek központi csillaga (V 651 Mon) egy időben kb. 15 napos periódussal 11^m,0-15^m,0 változásokat mutatott, majd egy újabb hír szerint a maximumfényesség körül állandósult. A változás azonban bármikor újra beindulhat. A köd (07081+0046) a Delta és 21 Mon mellől kiindulva és a Meteor 1985 3.sz. térképét felhasználva megtalálható 15-20 cm távcsővel. Központi csillagára pedig a fentieket elolvassa bizonyára minden észlelőnk kíváncsi lesz. Legalábbis reméljük!

Az itt vázolt égi észlelési "túra" nem bonyolítható le egyetlen estén. De mindez csak javaslat, amelyből minden érdeklődő választhat magának egy-két számára reális vagy izgalmasnak tűnő feladatot. Messier-objektumokat vagy hasonló, általánosan észlelt (ismert) kettősöket szándékosan nemigen említettünk. Az észleléshez azonban mindenkinek egyaránt sok sikert kívánunk!

PAPP SÁNDOR